

D. N.

14/9 1948

Utan frihet intet välstånd

Det planstyrda och socialiserade samhälle som regleringssystemet ger oss en försmak av är oförenligt med friheten. Icke blott med näringslivets frihet att starta och driva företag — om det blott gällde den friheten, vore faran inte fruktansvärd. Utan med hela den serie av ekonomiska och sociala friheter som är av betydelse nära nog för varje människa: rätten att välja yrke, att byta arbete, att strejka eller sluta sin plats för att få mera betalt. Hur skulle en stat som vill dirigera produktionen kunna låta bli att dirigera produktionskrafterna, och den främsta av dessa är de arbetande människorna. Därför har de planstyrda staterna varit tvungna att göra den enskilde till ett nummer i byråkratins arbetsplan: han måste stanna på sin plats om staten behöver honom där, han måste flytta till en annan om produktionsplanen kräver det, motstånd i form av arbetsinställelser slås ned med straff. Slutligen faller också den politiska friheten; man finner det alltför kostbart och alltför inkonsekvent att tolerera en opposition som från den härskande planeringsbyråkratins synpunkt består av sabotörer, vilka försvårar det även eljest nästan omöjliga värvet att sköta ett samhälle på många miljoner genom direktiv ovanifrån.

Men inte heller välståndet — som tänkes bjuda ett slags ersättning för friheten — vinnes på denna väg. Redan ett utsträckt regleringssystem skapar en tjänstemannakår så stor att den blir en verklig börda för

folkhushället; i Sverige beräknas kostnaderna för regleringen redan till en tolfedel av folkhushällets inkomst. Med planhushållning växer summan, ty behovet av dirigering, övervakning och kontroll växer; hur kan man tänka sig en sådan stat utan otaliga planerare, kontrollörer och spioner? Den enskildes intresse av att nyskapa och energiskt arbeta begränsas, och därmed lider folkhushället en annan väldig förlust. Typiskt för planhushållningen — och redan för regleringssystemet — blir att man får söka ersätta det enskilda initiativet med appeller till alla att arbeta i allas intresse och i sista hand med en i detalj gående tvångsordning, som fulländar statssläveriet.

Planhushållningen kommer att sakna stabilitet, dvs. den blir i grunden blott en tvångshushållning, icke en planhushållning på lång sikt. Detta är självfallet, i den mån den politiska friheten och därmed möjligheten för en opposition att nå makten bevaras. Ty varje förändring av den politiska maktställningen i en sådan stat måste innebära en omkastning av de ekonomiska planerna. Men resultatet blir det samma även om ett parti behåller ledningen i sin hand. Varje svaghet i en given plan, varje oförmåga att på ett visst område genomföra planen, varje ändring i de ekonomiska förbindelserna med andra stater kommer att nödvändiggöra planens omläggning. Produktionsinriktningen måste bli en annan, arbetarna måste "friställas" på vissa områden för att

kunna utnyttjas på andra. I stället för planhushållning träder i praktiken ett system med planer som ständigt revideras, förkastas och ersätts av andra, alltså ett slags organiserad, endast av byråkratins makt sammanhållen planlöshet.

Exemplen härpå överflödar både i regleringsstaten och i den mera genomförda centraldirigerings samhällen. I november 1946 ingick det i de svenska planerna att ge Ryssland för 1.000 miljoner varor på kredit; fyra månader senare befanns det att Sverige självt inte hade råd att importera, och så kom den nya importregleringen till; denna skulle då vara en kort parentes, men har under ett och ett halvt år inte bara förlängts, utan gång efter annan skärpts. För två år sedan var det riktigt att låna ut pengar; för ett år sedan talades det motvilligt om att låna pengar; nu ser regeringen räddningen i miljonerna från USA — en femtedel av vad man 1946 ansåg sig utan svårighet kunna låna åt Ryssland. I det Ryssland som ännu många socialister ser som ideal ur denna synvinkel har omkastningarna varit ännu mycket större, men folket är förstummat, och det talas inte om de stora misstagen.

Redan hänvisningen till det internationella läget visar planhushållningens orimlighet. Hur skall man kunna planera för det egna landet, då en rad centrala faktorer är beroende av hur det går i andra stater och hur andra stater handlar. Man spår depression i USA, och det blir enastående välstånd i detta land — det är tillräckligt för att totalt förstöra planeringen under år framåt. Man utgår från arbetslöshet i världen, och det blir inflation och överfull sysselsättning. Enskilda affärsmän gör dylika misstag, och det är illa nog, men när staten gör

dem, och det är staten som sköter affärerna, blir resultatet katastrofalt.

Än viktigare är att planhushållningen försvårar den internationella ekonomiska anpassningen. Läs det socialdemokratiska efterkrigsprogrammet; här talas det ständigt om att de främmande länderna kommer att reglera och planera och att därför också vi måste reglera och planera. Liksom varje stat rustar därför att de andra stater kommer enligt detta resonemang varje stat att genomföra ett slags ekonomisk upprustning — lika kostsam som den militära — för att möta motsvarande planer i andra stater. Resultatet av denna skärpta motsättning mellan staterna blir, som den engelske ekonomen Jewkes uttryckt det: "Varje planhushåll kommer att för-

söka uppnå samma sak som de andra: att öka exporten och minska importen; att investera stora summor i kapitalutrustning och i nyckelindustrierna och att för detta ändamål låna pengar av de andra; att bygga upp ekonomiska industrier för att vinna taktiska fördelar vid det internationella förhandlingsbordet. De utdragna förhandlingarna kommer alltid att passeras av den aktuella ekonomiska utvecklingen."

Det är ett system med dessa följder som den svenska regeringen sökt tillämpa och nu rekommenderar oss. Svaret är att en fri hushållning, där utjämningen befordras genom socialpolitik och där monopolten-denser bekämpas av staten, kan ge oss ett ständigt högre välstånd under bevarande av friheten.